

Клименчук Н.Н. К вопросу юридической ответственности сторон социально-партнерских отношений. — Статья.

Подвергается научному анализу проблематика повышения эффективности юридической ответственности сторон социального партнерства. Делаются конкретные предложения по усовершенствованию ее правовой регламентации.

Ключевые слова: юридическая ответственность; работник; работодатель; профсоюз; социальное партнерство; коллективные соглашения.

Klimenchuk N.N. To the socio-legal responsibilities of the parties. — Article. Is scientific analysis of the issue enhancing legal liability of the parties of social partnership. Made specific suggestions to improve its legal position.

Key words: legal liability; employee; the employer; trade union; social partnership; the collective agreement.

УДК 347.191.1

Андрейцев В.В.
Президент Центру
правничої допомоги та досліджень

ПРОБЛЕМИ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЯК ВИКОНАВЦІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ

Розкрито проблеми правосуб'єктності юридичних осіб як виконавців науково-дослідних робіт. Проаналізовані наукові положення відносно юридичних осіб як виконавців наукових досліджень. Виділені нерозв'язані проблеми правосуб'єктності юридичних осіб як виконавців вказаних робіт. Зроблені висновки відносно удосконалення механізму цивільно-договірної правового регулювання на виконання науково-дослідних робіт.

Ключові слова: Науково-дослідні роботи, юридичні особи, науковий результат, об'єкти інтелектуальної власності, статут, академія.

Центральним питанням договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт є дослідження проблем правосуб'єктності та її реалізації виконавцями цих робіт, оскільки на них згідно договору покладаються обов'язки щодо проведення відповідних наукових досліджень, досягнення передбаченого договором наукового результату, хоча останнє може мати встановлену альтернативу у разі неможливості з об'єктивних причин досягнення такого наукового результату.

При цьому формула ст. 892 ЦК України, як і Модельного Кодексу країн СНД 1993 р. (ст.711) в частині суб'єктів є узагальненою, оскільки вказує лише на те, що це має бути підрядник або виконавець та замовник науково-дослідних робіт, що не створює всебічного і повного уявлення, особливо в частині складу виконавців таких робіт та їх поляризованої правосуб'єктності, зокрема в частині правових можливостей фізичних і особливо різних юридичних осіб.

З огляду на актуальність практичності проблеми звернемося до вигоків правосуб'єктності виконавців науково-дослідних робіт, і тим самим суб'єктивного складу виконавців наукових досліджень, оскільки Цивільний кодекс України не регламентує в деталях означених аспектів, а тому, по суті залишає узагальнені апріорі «виконавців» на долю коментаторів конкретних договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт.

Скажімо, в юридичній літературі вказувалося, що в якості виконавців за таким договором можуть виступати науково-дослідні установи, проектно-конструкторські і технологічні організації, що користуються правами юридичної особи, вищі навчальні заклади, а також промислові, науково-виробничі об'єднання¹.

Згодом таке твердження було уточнено з акцентом на те, що виконавцем може бути будь-яка фізична чи юридична особа, але за загальним правилом виконавцями виступають науково-дослідні, проектно-конструкторські, конструкторські і технологічні організації, наукові центри, навчальні заклади, академічні наукові установки, а також будь-які підприємства будь-якої форми власності, які мають у своєму складі наукові, конструкторські та інші аналогічні підрозділи².

Подібної трактовки щодо виконавців науково-дослідних робіт дотримувалися інші вчені-цивілісти³. Зазначений погляд був доволі поширеним серед цивілістів СРСР та інших країн⁴.

Проте подібне розуміння виконавців, як юридичних осіб, було б обмеженим без аналізу спеціальних законів у сфері наукової, науково-технічної діяльності, інновацій, діяльності наукових парків, які закладають більш уточнені та інноваційні підходи щодо визначення можливих суб'єктів науково-дослідних робіт, пов'язуючи вирішення цього питання із визначенням спеціальної правосуб'єктності виконання зазначених робіт і тим самим, спростовують установлені теоретичні підходи щодо виконавців та їх складу щодо здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень на основі договірних зобов'язань на виконання науково-дослідних робіт, що розширює наше уявлення щодо спеціальної правосуб'єктності виконавців зазначених робіт як творчої,

1 Азимова Ч.П. Договоры на выполнение научно-исследовательских и конструкторских работ. // Советское гражданское право. ч. II. Под общей ред. проф. Маслова В.Ф., проф. Пущкина А.А. К. Изд. Об-е. Вида школа. — 1978. — С.234.

2 Мельник О.М. Договоры в сфере научно-технической деятельности // Право интеллектуальной собственности. За ред. акад. О.А. Підприторі, член-кор. О.Д. Світоцького, К. Видав. д-м. — 2002. — 371.

3 Підприторі О.О. Договоры про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт // Цивільне право України. Підручник. Кн.2. За ред. проф. Дідера О.В., проф. Кузнецової Н.С. К., Юрінком Інтер. — 2002. — С. 210.

4 Як зазначав свого часу В.А. Бурмистров в якості виконавців цих робіт можуть виступати не будь-які державні організації, а лише ті, які в силу своєї спеціальної правосуб'єктності можуть здійснювати наукові дослідження та конструкторські розробки, зокрема галузеві і головні науково-дослідні організації, інститути академії наук СРСР, республіканських і галузевих академії, вищі навчальні заклади. // Див. Бурмистров В.А. Договоры на выполнение научно-исследовательских и конструкторских работ. // Советское гражданское право. В двух томах. Т.2. Под ред. проф. О.А. Красавчикова. М., 1968. — С.213-214.

інтелектуальній праці спеціально-уповноважених суб'єктів на такі роботи та отримання відповідних наукових результатів.

Більш конкретний в цій частині Закон України про наукову і науково-технічну діяльність від 1 грудня 1998 року¹ (із наступними змінами та доповненнями), який серед основних завдань передбачає визначення правового статусу суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності, матеріальних та моральних стимулів забезпечення престижності та зумовленої суспільними потребами пріоритетності цієї сфери людської діяльності, залучення до неї інтелектуального потенціалу нації.

Із аналізу норм вказаного закону випливає також, що здійснення різних форм наукової діяльності (науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної) у процесі проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень — виключна прерогатива суб'єктів зазначеної діяльності, зокрема юридичних осіб, що переважно в науково-дослідній діяльності виступають в якості виконавців науково-дослідних робіт зі спеціальною правосуб'єктністю, визначеною спеціальним законодавством.

Закоп України «Про наукову і науково-технічну діяльність», визначаючи основних суб'єктів такої діяльності узагальненою категорією «вчених» в той же час передбачає також в якості спеціальних суб'єктів цієї діяльності наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські організації у науковій та науково-технічній діяльності.*

Отже, в якості виконавців науково-дослідних робіт можуть брати участь спеціальні суб'єкти наукової, науково-технічної діяльності, зокрема науково-дослідні (науково-технічні установи), тобто юридичні особи, створенні в установленому законодавством порядку незалежно від форм власності, для яких наукова (науково-технічна, науково-педагогічна, науково-організаційна) діяльність є основною і становить понад 70 % загального річного обсягу виконаних робіт.

Проте такий законодавчий підхід не позбавлений деяких прогалин. Зокрема, він не містить ознак, що характеризують відповідну наукову установу через призму її установчих та статутних документів, що визначають напрям саме наукової діяльності установи у процесі її реєстрації як відповідної юридичної особи, що впливає із затверджених в установленому порядку засновницьких документів (установчого договору, статуту, (положення) про наукову установу), що особливо іманентно науковим установам, утвореним на колективній, приватній формі власності, чи утвореної громадської наукової організації, яка має метою своєї діяльності сприяння виконанню науково-дослідних робіт, надання благодійної допомоги у здійсненні різних видів науково-дослідної діяльності та проведенню фундаментальних і прикладних наукових досліджень, консолідує для цього науковий потенціал провідних вчених в Україні та інших країнах світу з пріоритетних напрямів розвитку сучасної науки.

В цій частині значно рел'єфніше визначено наукову організацію за федеральним Законом Російської Федерації «Про науку і державну науково-технічну політику» від 12 липня 1996 року² як юридичну особу, незалежно від організаційно-

1 Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №2-3. — Ст.20

2 Собрание законодательства Российской Федерации. — 1996 г. — № 35. — Ст. 4137.

* Надалі по тексту — громадські наукові організації.

правової форми і форми власності, а також громадське об'єднання наукових працівників, що здійснюють в якості основної наукову та (або) науково-технічну діяльність, підготовку наукових працівників і здійснюють свою діяльність відповідно до установчих документів наукової організації (ст.5).

З урахуванням висловленого, вважаємо за доцільне внести відповідні корективи до ст.1 Закону в частині визначення суттєвих (істотних) ознак науково-дослідної (науково-технічної) установи, що сприяло б тільки ефективному використанню наявного потенціалу зазначених установ у проведенні наукових досліджень.

Цей закон узагальнено визначає спеціальну правосуб'єктність наукової установи, вказуючи, що вона діє на підставі статуту (положення), який затверджується в установленому порядку (ч.1 ст.7), містить норму про те, що управління науковою установою здійснює її керівник, який як правило, обирається таснимим голосуванням на зборах колективу наукових працівників на визначений статуту (положенням) наукової установи термін, що затверджується її власником або уповноваженим ним органом, якщо інше не передбачено статуту (положенням) наукової установи.

Встановлено також, що керівники структурних підрозділів наукової установи обираються на посаду на конкурсних засадах у порядку встановленому статуту (положенням) наукових установ.

Значна частина приписів цього Закону спрямована на унормування спеціального статусу державних наукових установ, якими визначаються ті, що засновані на державній власності та які створюються, реорганізуються та ліквідується у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України, якщо інше не передбачено Законом та яким надаються відповідні преференції відповідно до законодавства України.

Проте годі шукати в цьому законі норм, які б регулювали відносини щодо наукової і науково-технічної діяльності за участю наукових установ, заснованих на комунальній, кооперативній та приватній власності, що є значною прогалиною щодо визначення її правового статусу як суб'єкта наукової і науково-технічної діяльності й потенційного виконавця науково-дослідних робіт. Закон оперує, як правило загальною категорією «наукова установа» (установи), але пріоритетне місце в ньому надається нормам які закріплюють «статус» державних наукових установ, не виділяючи при цьому особливостей у правовому становищі приватних наукових установ та тих, що засновані на інших конституційних засадах ніж державні установи, а відтак не реально призводить до отождолення їх із підприємницькими (бізнесовими) структурами у яких повиноваження керівника наукової установи, діяльність колегіальних дорадчих органів управління мають бути відмінними від тих, правовий режим діяльності яких регламентуються Законом про наукову і науково-технічну діяльність.

Це певною мірою обмежує також і правовий статус працівників у порівнянні із науковцями державних наукових установ, науковими працівниками приватних наукових установ та заснованих на інших легалізованих в Україні формах права власності, наукових установ та організацій, виключаючи і громадських наукових установ та організацій. Особливо така дискредитація стосується соціальних та правових преференцій, пільг та переваг наукових працівників,

які формально-юридично мали б знаходитися у рівних юридичних умовах у порівнянні із науковими працівниками державних наукових установ.

Йдеться, зокрема, про пенсійне забезпечення та соціальний захист наукових працівників приватних наукових установ, громадських наукових організацій, які формально юридично позбавлені цих прав (ст. 24 Закону), якщо вони не пройшли державну атестацію, або не відносяться до міжнародних наукових організацій, відкритих на території України відповідно до міжнародних договорів, установчі документи яких затверджено Кабінетом Міністрів України, а також наукових установ і вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, що належали партійним та громадським організаціям колишніх Української РСР, інших республік СРСР та СРСР на які лише поширюються установчі ст. 24 Закону про наукову і науково-технічну діяльність тільки, переваги та преференції.

Звісно, що такий законодавчий підхід є очевидною формою дискримінації та суперечить нормам Конституції України, оскільки безпідставно обмежує права наукових працівників недержавних наукових установ і організацій, які потребують в сучасних умовах пенсійного забезпечення і соціального захисту на рівні, встановлених державою загальнообов'язкових спеціальних стандартів без будь-яких обмежень їх привалежності до наукових установ і вищих навчальних закладів недержавної форми власності та режим діяльності яких має науковий, науково-технічний, науково-організаційний характер діяльності, що передбачено статутами зазначених наукових установ і організацій, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, що визначають їх правове становище, а також іншими реєстраційними і засновницькими документами.

Саме така ідея і має бути неодмінно закладена в основу визначення правового становища різноманітних наукових установ і вищих навчальних закладів, виходячи із конституційного визнання рівності усіх легалізованих форм власності в Україні.

Симптоматично, що законодавчі принципи щодо можливостей громадських наукових організацій виступати виконавцями науково-дослідних робіт є досить скромними та загальними (ст. 17 Закону). Встановлено, зокрема, що громадські наукові організації є об'єднаннями вчених для цілеспрямованого розвитку відповідних напрямів науки, захисту інтересів, взаємної координації науково-дослідної роботи, обміну досвідом.

Такі наукові організації підлягають реєстрації та діють відповідно до законодавства про об'єднання громадян з урахуванням положень цього закону. Їм надається право створювати тимчасові наукові колективи, утворювати для виконання статутних завдань науково-дослідні, проектно-конструкторські, експертні, консалтингові, полкукові організації, співпрацювати із іноземними та міжнародними організаціями, бути колективними членами міжнародних науково-фахових об'єднань, спілок, товариств відповідно до законодавства України.

Вони можуть залучатися органами державної влади (за згодою) до участі у підготовці та реалізації рішень стосовно наукової і науково-технічної діяльності, наукової і науково-технічної експертизи, науково-технічних програм, проектів і розробок та у взаємодії з ними інформувати населення про безпеку, екологічну

чистоту, економічну та соціальну значущість, екологічні та соціально-економічні наслідки реалізації відповідних програм, проектів і розробок.

Деталізація означених положень здійснюється Статутами або положеннями про конкретні громадські наукові організації, іншими не забороненими в Україні юридично значимими документами, що визначають напрями їх науково та організаційно-статутної діяльності.

Для прикладу, засновницькими документами Української федерації вчених, як всеукраїнської громадської організації¹, що об'єднує на добровільних засадах науковців країни — представників академічної, вузівської і галузевої науки довкола спільних професійних, громадських та творчих інтересів для всебічної підтримки наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні та захисту соціальних, економічних, правових та інших інтересів своїх членів, основною метою діяльності яких визначено: а) сприяння розвитку України як розвинутої інноваційної орієнтованої науково-технологічної держави; б) підтримка наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні; в) залучення національного наукового та науково-технічного потенціалу для вирішення соціально-економічних та гуманітарних проблем українського суспільства; г) надання кожному науковцю, науковому колективу та науковим інституціям реальних можливостей щодо участі в процесі державотворення та вирішення актуальних проблем української науки.

Виходячи із цього, передбачені наступні основні напрями діяльності вказаної Федерації: I. Організаційні та науково-дослідні: 1. сприяння розвитку науково-технічного потенціалу держави та інтеграція науковців у цілісне наукове співтовариство; 2. утвердження лідируючих позицій науки, визначення її ролі та впливу на політичні, соціально-економічні перспективи розвитку країни та світу.

II. Етико-професійні та нормативно-правові: 1. впровадження у наукову практику норм професійного спілкування, етики наукової відповідальності, вдосконалення наукового середовища, приведення його у відповідність сучасним вимогам розвитку суспільства; 2. вдосконалення законодавства та нормативно-правової бази України з питань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; 3. вдосконалення соціально-економічних гарантій та прав вчених, підвищення статусу наукового працівника, ініціювання і координація спільних форумів та акцій підтримки вчених та наукової спільноти.

III. Координаційні та міжнародного співробітництва:

1. сприяння координації діяльності громадських наукових організацій; 2. розвиток міжнародних науково-технічних зв'язків, співпраця з Всесвітньою федерацією вчених, іншими міжнародними науковими товариствами та організаціями.

Відповідно до Статуту Академії наук вищої освіти України головною метою діяльності цієї академії як громадської наукової організації є всебічне сприяння розвитку наукових досліджень та вдосконалення на цій основі навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах України. З цією метою АН ВО України бере участь в: а) формуванні наукової політики в галузі фундамен-

¹ Див.: Всеукраїнська громадська організація «Українська федерація вчених». К., — 2007. — С. 3-6.

тальних та прикладних досліджень з основних напрямків гуманітарних, природних і технічних наук; б) координації наукових досліджень, що виконуються у ВНЗ країни, проведенні експертизи наукових програм (проектів) та результатів їх виконання.

В той же час АН ВО України сприяє:

1. підтриманню рівня української науки та її інтеграції зі світовою наукою;
2. найповнішому використанню наукового потенціалу ВНЗ в інтересах розвитку освіти і науки України;
3. виховання наукової еліти на принципах наукової об'єктивності, демократичності та етики.

З урахуванням зазначених мети та завдань АН ВО України здійснює наступні види діяльності: 1. Бере участь у визначенні основних напрямів наукових досліджень ВНЗ України; проведенні наукових досліджень;

2. Сприяє впровадженню наукових досліджень у навчальний процес; використанню результатів наукових досліджень в практику; підготовці та підвищенню кваліфікації фахівців; встановленню зв'язків вчених ВНЗ України із вченими інших країн;

3. Реалізує обмін інформацією з вітчизняними та зарубіжними науковими організаціями;

4. Проводить видавничу діяльність шляхом заснування друкованих періодичних видань, друк наукових збірників, проспектів, монографічних робіт, щорічників (часописів), наукових записок тощо.

АН ВО України є юридичною особою з часу її державної реєстрації відповідно до законодавства України, має своє майно, веде самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банку, крутлу печатку, штампа з повною назвою та ін.

Вона об'єднує вчених ВНЗ на підставі індивідуального та колективного членства, обирає дійсними членами (академіками) докторів наук, професорів, які створили наукові школи, збагатили науку визначними працями, або почесними академіками осіб, які збагатили науку працями першорядного значення, створили загальнонавчальні наукові школи та зробили значний внесок у розвиток освіти, що обираються довічно.

АН ВО України має друковані засоби наукової інформації, зокрема «Інформаційний вісник» — науково-інформаційне видання¹, започатковано видання газети «Академія»² та інші наукові, науково-освітні видання.

З огляду на викладене можна констатувати про наступне:

По-перше, спостерігається поглиблена регламентація правового становища наукових установ, заснованих на державній формі власності, як потенційних та найбільш поширених виконавців науково-дослідних робіт.

По-друге, досить узагальнено йдеться про виконавців науково-дослідних робіт, зокрема наукових установ, заснованих на приватній та комунальній фор-

¹ Див. напр.: АН ВО України. Інформаційний вісник. К., 2009. — № 4(5) вересень-жовтень. — 181 с.

² Газета АН ВО України. — Академія. — 2009. — № 1. грудень. — 16 с.

* У подальшому скорочено — АН ВО України.

мі власності, що продукує доцільність кодифікації відповідно законодавства про наукову і науково-технічну діяльність.

По-третє, наявні суттєві прогалини у правовій регламентації правового становища громадських наукових організацій, особливо в контексті виконання ними науково-дослідних робіт шляхом розміщення державних замовлень, конкурсного відбору найбільш перспективних організацій, здатних досягти якісного наукового результату за наслідками проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень.

Аналіз чинного законодавства у цій сфері та правозастосовчої практики дає підстави стверджувати, що поширеними виконавцями науково-дослідних робіт допоки залишаються державні наукові установи, очільниками яких виступають їх керівники, на яких покладаються низка організаційних, координаційних, розпорядчих та представницьких повноважень у сфері здійснення наукової і науково-технічної діяльності.

До державних наукових установ зазначеним Законом України віднесено, зокрема:

— Національну академію наук України (НАН України); Іодуєві академії наук; Українська академія аграрних наук; Академія медичних наук України; Академія педагогічних наук; Національна академія правових наук України; Академія мистецтв України, а також нещодавно утворена Академія екологічних наук України, згідно Указу Президента від 19 грудня 2008 року¹.

Вони є державними науковими організаціями, що засновані на державній формі власності. До їх складу можуть входити наукові установи, підприємства, організації, об'єкти соціальної сфери, що забезпечують їх діяльність. Зазначені академії є самоврядними, які самостійно визначають тематику наукових досліджень, свою структуру, вирішують питання науково-організаційного, господарського, кадрового спрямування, здійснення міжнародних наукових зв'язків. А тому державне управління в сфері наукової і науково-технічної діяльності здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства у межах, що не порушують принципів їхньої самоврядності щодо здійснення статутної діяльності і свободи наукової творчості, тобто окрім означеного їх правосуб'єктність визначається статутами, як самоврядними науковими організаціями.

По-перше, на виконання наданих повноважень Президією НАН України прийнята постанова «Про основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009-2013 рр.» від 25 лютого 2009 року № 55, на базі яких в подальшому мають формуватися проблемно орієнтовані координаційні плани фундаментальних досліджень, які міститимуть конкретні теми досліджень, затверджені в установленому порядку, що виконуватимуться за кошти державного бюджету у наукових установах та закладах незалежно від їх підпорядкування.

Скажімо, розділ 4.4 «Політико-правові науки» в частині правових досліджень передбачає: Правові механізми забезпечення і захисту прав і свобод

¹ Указ Президента України від 19 грудня 2008 року «Про Академію екологічних наук» // Офіційний вісник України. — 2008. — №98. — Ст.3220.

людини і громадянина. Проблеми формування національної правової системи України. * Правове регулювання інноваційного розвитку України. Проблеми забезпечення національної безпеки України та ін.

По-друге, в контексті дотримання вимог Закону про наукову і науково-технічну діяльність розроблені та затверджені в установленому порядку Статуту окремих академій, які передбачають юридичні засади їх деталізації, формування органів внутрішнього академічного управління, напрямів та порядку здійснення статутної діяльності. Наприклад, Статут НАН України затверджений загальними зборами НАН України від 5 квітня 2002 року (з змінами та доповненнями), що затверджені загальними зборами від 15 травня 2003 року та зареєстрований Міністерством юстиції України від 14 червня 2002 року згідно наказу № 47/5 та погоджено відповідні зміни і доповнення 18 липня 2003 року.

Статут Академії правових наук України, прийнятий загальними зборами Академії 19 лютого 1999 року і затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 р. № 210¹, який визнає Академію державною науковою установою, яка проводить фундаментальні дослідження, координує, організує та проводить прикладні дослідження у галузі держави і права.

Важливе значення у визначенні спеціальної правосуб'єктності зазначених державних наукових установ має Закон України «Про особливості правового режиму діяльності національної академії наук України, галузевих академії наук та статусу їх національного комплексу» від 7 лютого 2002 року², в редакції Закону від 29 грудня 2004 року³.

Відповідно до ч.1 ст.1 вказаного Закону Національна академія наук України має загальнодержавний статус та є вищою державною науковою організацією України, на яку покладається організація та здійснення фундаментальних і прикладних досліджень, а також координація проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України.

Відповідно, галузеві академії наук є державними науковими організаціями, які здійснюють фундаментальні дослідження, організують, проводять та координують прикладні дослідження у відповідних галузях науки.

Відповідно до Статуту, НАН України забезпечує організацію, проведення та координацію наукових досліджень з фундаментальних і прикладних проблем природничих, технічних і соціогуманітарних наук, виконання на світовому рівні фундаментальних і прикладних досліджень з пріоритетних напрямів науки та посилення їх впливу на інноваційний розвиток економіки, освіти і культури в Україні, участь в формуванні державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, сприяння розвитку та інтеграції науки, освіти й виробництва в Україні, підготовку наукових оцінок і прогнозів суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного розвитку держави, її економічного стану, розроблення відповідних пропозицій і рекомендацій з цих питань, підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, залучення обдарованої молоді, виявлення і підтримка талано-

витих дослідників, сприяння творчому зростанню науковців, спадкоємності поколінь учених, інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та ін.

Для реалізації зазначеного НАН України визначає пріоритетні напрями фундаментальних і прикладних досліджень у різних галузях науки, відповідні основні напрями досліджень наукових установ, створює наукові ради, комітети, комісії тощо з найважливіших проблем в галузі сучасних наук, скликає наукові сесії, з'їзди, конференції тощо, здійснює підготовку наукових фахівців, вживає заходів щодо підвищення кваліфікації наукових працівників, створює умови для творчої і продуктивної праці вчених, пропаганди досягнень науки і техніки, поширює знання, здійснює видавничу діяльність, зберігає рукописи вчених і діячів культури, архівні матеріали, що мають наукову, культурну та історичну цінність, здійснює міжнародне наукове та науково-технічне співробітництво, укладає відповідні угоди, бере участь в діяльності міжнародних наукових організацій, зокрема на правах національного члена, визначає свою структуру, створює, реорганізовує і ліквідує науково-дослідні інститути та інші наукові установи тощо.

НАН України, виходячи із викладеного має в своїй структурі Президію, секції⁴ (фізико-технічних і математичних наук, хімічних і біологічних наук, суспільних і гуманітарних наук) які аналізують стан та перспективи розвитку наукових і науково-технічних напрямів, зокрема пріоритетних напрямів їх розвитку; відповідні відділення з галузей наук⁵ (математики, інформатики, механіки, фізики і астрономії, наук про Землю, фізико-технічних проблем матеріалознавства, фізико-технічних проблем енергетики; хімії, молекулярної біології, біохімії, експериментальної і клінічної фізіології, загальної біології, економіки, історії, філософії, права, літератури, мови та мистецтвознавства);

регіональні наукові центри⁶.

Останні створюються за спільним рішенням НАН України та Міністерства освіти і науки України (МОН України), є державними неприбутковими бюджетними науковими установами (юридичними особами), які проводять дослідження в інтересах економіки та соціального розвитку регіону, і за наслідками наукових досліджень спрямовують зусилля вчених відповідного регіону незалежно від їх наукової спеціалізації та відомчої належності на вирішення комплексних регіональних проблем переважно міжгалузевого характеру із залученням відповідних вчених інших регіонів.

Економічну основу діяльності регіонального наукового центру становить бюджетне фінансування — бюджетні надходження на фінансування науково-дослідних робіт та коштів спецфонду, що утворюється від результатів виконання договорів на виконання науково-дослідних робіт та надходжень, які не заборонені чинним законодавством України. Зазначені центри здійснюють свою діяль-

1 Див.: Положення про секцію НАН України. Затв. Постановою Президії НАН України № 413 від 15 грудня 1998р.

2 Див.: Положення про відділення наук НАН України, затв. Загальними зборами АН України 25 листопада 1992 року

3 Див.: Типовий Статут регіонального наукового центру НАН України і МОН України. Додаток 4 до рішення (постанови) колегії МОН України та Президії НАН України від 22 листопада 2006 р. №14 / 1-13/ 302.

1 Офіційний вісник України. — 2000. — №5. — Ст.177.

2 Відомості Верховної Ради України. — 2002. — №30. — Ст.205.

3 Відомості Верховної Ради України. — 2004. — №51. — Ст.547.

ність на підставі статутів, що розробляються відповідно до Типового Статуту та затверджуються в порядку, що визначаються ПАН України та МОН України.

Серед головних завдань регіональних наукових центрів є наукове забезпечення вирішення актуальних комплексних регіональних проблем, зокрема в галузі економіки, екології, ресурсозбереження, інформатизації, культурного та духовного розвитку, сприяння розвитку фундаментальних та прикладних досліджень, що проводяться в науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах регіону, підвищення рівня його наукового потенціалу, розвиток інтеграції науки і освіти, активна участь у забезпеченні інноваційного розвитку господарського комплексу регіону, організація широкого використання в регіоні високоефективних наукових розробок учених України та ін.

Для реалізації викладених та подібних завдань регіональні наукові центри організують, координують та безпосередньо проводять комплексні наукові дослідження з проблем, що мають важливе значення для соціально-економічного і культурного розвитку регіону із залученням учених та фахівців, незалежно від їх відомчої належності, проведення наукових та науково-технічних експертиз та експертиз еколого-економічних наслідків розміщення в регіоні нових і реконструйованих господарських об'єктів.

Поряд із цим вони здійснюють відбір проблем для програмного забезпечення, розробляють концепції та проекти регіональних науково-технічних програм, подають їх на розгляд відповідних органів та організують виконання зазначених програм, а також проводять незалежну оцінку стану та перспектив розвитку економіки в регіоні, розробку прогнозів соціально-економічного та науково-технічного розвитку регіонів, готують відповідні пропозиції.

Важливим напрямом їх наукової діяльності є аналіз стану розвитку науки в регіоні, здійснення заходів, спрямованих на збереження та подальший розвиток наукового потенціалу регіонів, зокрема щодо розвитку зовнішніх наукових зв'язків, розробка пропозицій по вдосконаленню мережі наукових і науково-освітніх закладів в регіоні, спеціалізованих учених рад, підготовка наукових фахівців, стимулювання наукової праці молодих вчених.

В контексті мети і завдань регіональних центрів, останні сприяють проведенню комплексних фундаментальних та прикладних досліджень в різних галузях науки із залученням учених різних наукових спеціальностей, захисту досягнутих наукових результатів як об'єктів права інтелектуальної власності вчених та інших працівників, розробляють пропозиції щодо розвитку та раціонального використання матеріально-технічної бази наукових установ регіону, застосування системи комплексного користування засобами інформаційного, науково-технічного, зокрема комп'ютерного, експериментального забезпечення тощо.

В той же час на регіональні наукові центри покладатиметься виконання і деяко інших функцій, зокрема:

а) формування інформаційного банку даних з високоефективних науково-технічних розробок та інновацій, що мають перспективне значення для регіону, підготовка і обґрунтування проектів і бізнес-планів залучення різноджерельних іноземних інвестицій для забезпечення інноваційної діяльності в регіоні,

розробка для місцевих органів державної влади пропозицій про шляхи й заходи побудови інноваційної інфраструктури;

б) здійснення наукового забезпечення вирішення проблем щодо запобігання і ліквідації негативних надзвичайних ситуацій, пропаганди і реклами результатів наукових досліджень, нових прогресивних форм науково-технічної діяльності, організація наукових конференцій, конкурсів, виставок, семінарів, парад тощо, а також створення системи регіональних центрів науково-технічного та інноваційного розвитку.

Відповідно до викладеного регіональні наукові центри наділяються конкретними правами щодо:

* укладання угод з юридичними і фізичними особами на виконання науково-дослідних, експертних робіт, та пов'язаних із цим послуг, інших угод (оренди, купівлі-продажу не використаного майна тощо), забезпечення їх супроводження та захист (включаючи судовий порядок) порушених прав;

* формування тимчасових творчих колективів, залучення до виконання науково-дослідних робіт вчених на договірних засадах, здійснення наукових і ділових контактів з іншими науковими організаціями і громадянами інших країн та реалізацію на внутрішніх і зовнішніх ринках наукових результатів, як об'єктів права інтелектуальної власності;

* створення в установленому порядку наукових секцій, експертних наукових комісій, науково-координаційних рад, науково-дослідних підрозділів, зокрема науково-виробничих центрів, заснування інших організацій, діяльність яких відповідає меті та завданням зазначених центрів, а також видання наукової та науково-технічної продукції, відповідних наукових періодичних журналів, збірників наукових праць, інших засобів наукової, науково-технічної інформації та реалізація їх у порядку, визначеному законодавством України.

Викладене вище дозволяє викласти в цій частині деякі узагальнення та висновки:

1) Можливість НАН України організувати виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень з урахуванням місцевих та регіональних особливостей, шляхом утворення спільно з МОН України наукових регіональних центрів, які реально виступають виконавцями науково-дослідних робіт, що дозволяє отримувати наукові результати, спрямовані на стимулювання розвитку науки на місцях та прискорювати вирішення актуальних соціально-економічних, науково-технічних, природних проблем конкретного регіону.

2) Регіоналізація розвитку науки і техніки передбачає зближення науки і практики, продукування прогресу наукоємних виробництв на основі власних досягнень регіональної науки та впровадження її результатів в реалізацію пріоритетів регіональної політики.

3) Інтеграція наукових досліджень шляхом залучення вчених різнопрофільних галузей наук з метою отримання якісних наукових розробок, здатних прискорити розвиток конкурентно-спроможних виробництв, системи послуг, що базуються на досягненнях вітчизняної регіональної науки, спрощують механізми та процедури їх впровадження в усіх сферах життєдіяльності населення регіону.

4) Прагматичність регіональної науки щодо вирішення конкретних проблем регіону, спрямованість її на досягнення якісних і ефективних результатів, спроможних сприяти вирішенню загальних соціально-економічних, технічних, екологічних проблем регіону на власних наукових засадах.

5) Поєднання принципів централізації та децентралізації державної академічної науки на шляху впровадження наукових досягнень в прискоренні проведення економічної, політичної, адміністративно-територіальної, земельної та правової реформ.

Зазначене зумовлює в свою чергу удосконалення правового становища наукових регіональних центрів як координаційних центрів регіональної науки та виконавців науково-дослідних робіт.

НАН України, галузеві академії наук фінансуються з Державного бюджету України, а також з інших, не заборонених законодавством України, джерел фінансування шляхом базового та програмного-цільового фінансування, за умови, що базові фінансові кошти спрямовуються на забезпечення фундаментальних наукових досліджень, розвиток інфраструктури, оновлення матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення унікальних наукових об'єктів та об'єктів, що становлять національне надбання, підготовку наукових фахівців.

Варто відзначити, що програмно-цільове фінансування здійснюється на конкурсних засадах відповідно до законодавства України. Проте в цій частині законодавчо не виправдано було поширено на конкурсний відбір виконавців науково-дослідних робіт чинність горезвісного Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»¹, оскільки віднос виконання науково-дослідних робіт до звичайних підприємчих робіт, які є відмінні від останніх, як за характером їх виконання у процесі творчої інтелектуальної праці, так і за правовим результатом, як об'єктом права інтелектуальної власності.

Проте в березні 2008 року чинність вищевказаного закону втратила юридичну силу² і в жовтні 2008 року (в редакції постанови КМ України від 19 листопада 2008р.) Кабінет Міністрів своєю постановою затвердив тимчасове Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти³, яке продовжує бути чинним і в цей час, що юридично «узаконило» виконання науково-дослідних робіт як форму підприємчих робіт, передбачених ЦК України, як самостійних цивільних підприємчих договорів (Ст. ЦК України) у системі договірної права України.

Таке розширене тлумачення вказаних законодавчих та підзаконних актів, створило колізію, внаслідок якої конкурсні засади визначення виконавців науково-дослідних робіт та їх програмно-цільового фінансування вже певний час проігноровані і залишаються юридичною фікцією, що потребує певного юридичного корегування внаслідок не чинності та не застосування в цій час-

1 Відомості Верховної Ради України. — 2000. — N 20. — Ст.148.

2 Див.: Закон України від 20 березня 2008 року «Про визнання таким, що втратив силу Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»// Відомості Верховної Ради України. — 2008. — №18. — Ст.198.

3 Офіційний вісник України. — 2008. — №80. — Ст.2692.

тині норм спеціального Закону України про особливості правового режиму діяльності Національної академії України, галузевих академії наук та статусу їх майнового комплексу в редакції Закону від 29 червня 2004 року¹.

Для виконання тематичних науково-дослідних робіт утворюються наукові установи, організації, підприємства, які перебувають у віданні відповідно Національної академії наук України, галузевих академії наук згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням зазначених академії.

Зазначені науково-дослідні установи, організації утворюються з додержанням положень постанови Президії НАН України «Про затвердження нової редакції «Основних принципів організації та діяльності науково-дослідного інституту НАН України» від 25 червня 2002 року № 159², згідно яких науково-дослідний інститут та прив'язані до нього наукові установи (обсерваторії, ботанічні сади, бібліотеки тощо) НАН України є основною ланкою науково-дослідної діяльності та організаційної структури академії.

Проведений аналіз нормативно-правового регулювання в цій сфері дозволяє говорити про те, що науково-дослідні інститути* та прив'язані до них наукові установи є самостійними правосуб'єктними юридичними особами, як виконавці науково-дослідних робіт, урахувавши, що вони:

а) є державними науковими установами з правами юридичної особи, які здійснюють наукову або науково-технічну діяльність у відповідності до вимог чинного законодавства, Статуту НАН України, зазначених основних принципів організації та діяльності ІДІ НАН України, інших нормативних актів НАН України, власного Статуту ІДІ;

б) можуть входити до складу відповідного відділення НАН України, або підпорядковуватися безпосередньо Президії НАН України з правом його переведення до іншого відділення на підставі рішення Президії НАН України за поданням (клопотанням) вченої ради інституту та за погодженням з відповідним відділенням НАН України;

в) можуть набувати статусу подвійного підпорядкування — НАН України та будь-якого центрального органу виконавчої влади України згідно спільного наказу зазначених органів.

г) мають бюджетне фінансування, що складає економічну основу своєї діяльності, та утворює загальний та спеціальний фонди, які відповідно:

* фінансують проведення науково-дослідних робіт, цільових наукових і науково-технічних програм, проектів, тем та ініціативних розробок;

* включають кошти, отримані за виконання господарських робіт, проведення економічної, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності за профілем інституту, та набутих іншим шляхом коштів, не забороненим законом.

Головним завданням діяльності науково-дослідного інституту є здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень з метою одержання

1 Відомості Верховної Ради України. — 2004. — №51. — Ст.547.

2 Див.: Про затвердження нової редакції «Основних принципів організації та діяльності науково-дослідного інституту НАН України»: Постанова Президії НАН України від 25 червня 2002 р. №159.

* Надалі скорочено — ІДІ.

повних наукових знань, сприяння науково-технічному прогресу, соціально-економічному і духовному розвитку суспільства.

З метою реалізації правосуб'єктності науково-дослідний інститут здійснює організаційно-правові, планувально-прогнозні, науково-експертні, науково-дослідні, інформаційні та інші види діяльності, зокрема:

а) розробляє основні напрями наукових досліджень, подає їх в установленому порядку на затвердження, складає, затверджує і виконує плани виконання науково-дослідних робіт та відповідного матеріально-технічного і фінансового забезпечення, розробляє прогнози та проводить експертизу з відповідних напрямків науки і техніки;

б) організує, проводить та бере участь у конкурсах наукових робіт, за результатами цих конкурсів надає необхідні ресурси, забезпечує виконання науково-дослідних робіт;

в) забезпечує високу якість наукових досліджень, накопичення і узагальнення наукових результатів, створення умов для реалізації творчих можливостей науково-дослідного колективу;

г) здійснює підготовку наукових фахівців, створює в установленому порядку спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій;

д) проводить інформаційну та видавничу діяльність, наукові конференції, наукові школи, виставки, симпозиуми тощо, конкурси на заміщення вакантних посад науковців та їх атестацію, засновує наукові видання;

е) здійснює інші функції та реалізує повноваження згідно Статуту наукової установи, що не суперечать вимогам чинного законодавства України.

Отже, науково-дослідний інститут як наукова установа НАН України є центральною ланкою здійснення науково-дослідної діяльності та організаційної структури НАН України, який в залежності від галузі науки є правосуб'єктною особою щодо виконання науково-дослідних робіт, укладання відповідних договорів в установленому законом порядку, набуває відповідних майнових та немайнових прав на створені об'єкти права інтелектуальної власності, несе відповідальність за невиконання зобов'язань перед контрагентами належними йому майном та коштами згідно чинного законодавства та договірних зобов'язань.

Висловлене дає підстави вважати науково-дослідний інститут не лише суб'єктом права, відповідних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт, але й суб'єктом спеціалізованої наукової і науково-технічної діяльності, тобто правосуб'єктною юридичною особою щодо виконання науково-дослідних робіт, зобов'язаною стороною договірних правовідносин на виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень, відповідальною за якість досягнутих наукових результатів, як можливих об'єктів права інтелектуальної власності.

Аналогічно за правовим становищем мають наукові установи, зокрема науково-дослідні інститути галузевих академій наук як державних наукових організацій. Скажімо згідно Статуту Академії правових наук України,¹ затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 року № 210 (із наступними змінами та доповненнями)¹ державний статус Академії ґрунтується на всебічній

підтримці її статутної діяльності з боку держави, яка здійснює свої повноваження через загальні збори, президію та бюро, відділення, регіональні центри, а також членів президії відповідно до затвердженого розподілу обов'язків.

Академія заснована на державній формі власності, фінансується з державного бюджету, інших не заборонених джерел. Зокрема, з державного бюджету фінансується проведення фундаментальних наукових досліджень, розвиток інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності, збереження унікальних наукових об'єктів та цінностей, що становлять національне надбання, підготовка наукових фахівців, а також програмно-цільовим шляхом на конкурсних засадах у порядку, визначеному законодавством України.

Відповідно до Статутних завдань Академія самостійно визначає напрями і тематику досліджень у галузі держави і права, проводить або організує проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, у тому числі за участю науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів юридичного профілю, координує наукову роботу навчальних закладів, що входять до складу Академії, сприяє проведенню цієї роботи іншими ВНЗ, готує та надсилає відповідним органам державної влади наукові прогнози з питань розвитку правової науки та освіти.

Національна академія правових наук України утворює наукові ради, тимчасові творчі колективи з найважливіших проблем держави і права, обирає керівників наукових та науково-дослідних установ, проводить видавничу діяльність, публікує результати наукових досліджень, організує збереження рукописів учень, поширює наукову інформацію, вирішує інші питання, відповідно до завдань статутної діяльності.

З метою організації та проведення наукових досліджень у складі Національна академія правових наук утворено:

а) Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування;

б) Науково-дослідний інститут приватного права і підприємства;

в) Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності;

г) Науково-дослідний інститут фінансового права;

д) Науково-дослідний центр правової інформатики;

е) Інститут вивчення проблем злочинності;

є) Київський регіональний центр¹.

Очевидно, що основним структурним формуванням Академії є науково-дослідний інститут, який утворюються, реорганізуються і ліквідуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, основними завданнями якого визначається розроблення нових напрямів у відповідних галузях правової науки, розроблення концепцій та проєктів законів, інших нормативно-правових актів, координація наукових робіт з найважливіших проблем правової науки, підготовка наукових кадрів.

Наочним прикладом інтеграційної діяльності Академії щодо здійснення комплексних наукових досліджень у галузі державно та правових проблем,

¹ * Інші Національна академія правових наук України. Офіційний вісник України. — 2000. — №5. — Ст. 177.

¹ Див.: Академія правових наук України. Довідник. Вид. третє. К., Ін юр.: — 2008. — С.50-58.

виконання конкретних науково-дослідних робіт є видання фундаментальної науково-правничої праці в якій розкриваються методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України, конституційні засади правової системи і проблеми її вдосконалення, проблеми цивільно-правової науки і приватного права, методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права, актуальні проблеми кримінально-правової науки, зокрема боротьби зі злочинністю в Україні¹.

З метою координації діяльності наукових установ Академії, навчальних закладів юридичного профілю у розробленні наукових проблем, які мають важливе значення для розвитку відповідних регіонів, надання практичної допомоги місцевим органам, правоохоронним органам, судам та органам місцевого самоврядування Статутом Академії передбачається утворення регіональних центрів Академії.

Наступну групу правосуб'єктних юридичних осіб, які виступають виконавцями науково-дослідних робіт за чинним законодавством України складають вищі навчальні заклади* III і IV рівнів акредитації для яких наукова і науково-технічна діяльність є невід'ємною складовою частиною навчального процесу.

Науково-дослідна діяльність у системі вищої освіти здійснюється відповідно до Закону України про освіту від 23 травня 1991 року в редакції Закону від 23 березня 1996 року² та подальшими змінами тексту, Закону України про вищу освіту³ (із змінами і доповненнями).

Відповідно до Закону України про вищу освіту від 17 січня 2002 року вищим навчальним закладом визнається освітній, освітньо-науковий заклад, який заповнений і діє згідно законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність (підкреслено мною — В.А.).

Отже, науково-дослідна діяльність є складовою частиною підготовки висококваліфікованих фахівців і здійснюється університетами та традиційними ВНЗ України відповідно до їх статутів.

Здійснення наукової і науково-технічної діяльності, підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та їх атестації в акредитованих вищих навчальних закладах третього та четвертого рівнів акредитації відноситься до головних завдань ВНЗ та проводиться з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності в системі вищої освіти.

Наукова і науково-технічна діяльність ВНЗ забезпечується через органічну єдність змісту освіти і програм наукової діяльності, спрямування фундамен-

1 Див.: Правова система України: історія, стан та перспективи. В 4-х томах. Харків, «Право», — 2009 р.

2 * У подальшому вживаючись — ВНЗ.
Вища освіта в Україні. Інформаційно-правове регулювання. К., Форум, — 2003. — С.18-50.

3 Відомості Верховної Ради України. — 2002. — №20. — Ст.134.

тальних, прикладних досліджень і розробок на створення і впровадження нових конкурентоздатних наукових результатів, створення сучасних стандартів вищої освіти, підручників та навчальних посібників, розвитку різних форм наукової співпраці галузевого, регіонального, національного і транснаціонального рівня, розв'язання складних наукових проблем і впровадження наукових результатів на договірних міжгалузевих засадах, участь учасників навчально-виховного процесу в науково-дослідних ВНЗ, планування і виконання безпосередніми виконавцями науково-дослідних робіт наукових досліджень в межах основного робочого часу, залучення до навчально-виховного процесу провідних учених, науково-педагогічних працівників ВНЗ та інших наукових установ та організацій, організацію наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій, олімпіад, конкурсів тощо учасників навчально-виховного процесу.

Реалізація зазначених наукових, науково-освітніх та науково-методичних напрямів діяльності покладається на суб'єктів відповідних правовідносин, зокрема юридичних осіб як виконавців науково-дослідних робіт.

Важливо відзначити, що законодавець наводить визначення вищого навчального закладу, для якого характерно:

- а) тип та різновид освітньої, освітньо-наукової діяльності;
- б) легалізованої (ліцензованої) форми її проведення;
- в) освітньо-наукового стандарту та освітньо-кваліфікаційного рівня забезпечення навчання, виховання та професійної підготовки фахівців;
- г) обов'язковості здійснення наукової та науково-технічної діяльності;
- д) урахування духовних потреб, природних можливостей та інтересів заінтересованих осіб.

Тому законодавець використовує узагальнене поняття суб'єктів виконання науково-дослідних робіт у формі вищих навчальних закладів та диференціює їх на такі організаційно-правові форми:

1. Університет — багатопрофільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, що проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинену інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень професійного і матеріально-технічного забезпечення, сприяє, зокрема, поширенню наукових знань.

Університети можуть бути класичними (поліпрофільними) або монопрофільними зі статусом національних та статусом самоврядного (автономного) дослідницького національного університету, що особливо набуває поширення в останні роки⁴.

2. Академія — тип вищих навчальних закладів четвертого рівня акредитації, яка здійснює освітньо-наукову діяльність щодо підготовки фахівців у певній галузі науки, виробництва, надання послуг, проводить фундаментальні та при-

4 Див.: Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання вищим навчальним закладам статусу самоврядного (автономного) дослідницького національного університету» від 3 лютого 2010р. — №76 // Офіційний вісник України. — 2010. — N7. — Ст. 331.

кладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром та має необхідне для цього професійне та матеріально-технічне забезпечення.

Академію готують фахівців відповідного галузевого спрямування (в сфері управління, правоохоронної діяльності, правознавства, культури, мистецтва тощо), що забезпечуються високим рівнем наукового супроводження, наявністю наукових доктрин, наукових шкіл та науково-методичними джерелами.

3. Інститут як самостійний тип вищих навчальних заклад третього або четвертого рівня акредитації, який здійснює освітньо-наукову діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, послуг тощо, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність та має необхідний рівень професійного, матеріально-технічного забезпечення.

В той же час законодавство про освіту передбачає інститут в якості структурного підрозділу університетів, академій, що не мають повної, завершеної правосуб'єктності, та які це мають статусу самостійної юридичної особи, а також повноважень на укладання угод щодо виконання науково-дослідних робіт без спеціальних уповноважень цих університетів, академій.

Передбачається також, що структурними підрозділами вищих навчальних закладів, четвертого рівня акредитації можуть бути наукові, навчально-наукові, науково-дослідні та науково-виробничі інститути.

В той же час законодавство про освіту допускає можливість створення наступних організаційно-правових форм наукових та інших змішаних форм центрів (комплексів, інститутів):

а) науково-дослідних центрів (комплексів, інститутів), що об'єднують споріднені наукові лабораторії, центри, інших підрозділів за певними напрямками науково-дослідної діяльності;

б) навчально-наукові центри (комплекси, інститути), що об'єднують споріднені факультети, кафедри, наукові лабораторії, центри інших підрозділів, що забезпечують підготовки фахівців з певних спеціальностей та проводять з певного напрямку наукової дослідження;

в) навчально-науково-виробничі центри (комплекси, інститути), що об'єднують споріднені факультети, коледжі, технікуми, наукові, науково-дослідні, науково-виробничі й проєктні інститути, дослідні станції, кафедри, наукові лабораторії, конструкторські бюро, навчально-дослідні господарства, навчально-виробничі комбінати, експериментальні заводи, фабрики, фірми, клінічні бази установ медичної освіти, полігони, технопарки, інші підрозділи.

Варто зазначити, що відповідно до Положення про державний вищий навчальний заклад, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 року № 1074¹ передбачає можливість створення зазначених комплексів.

Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекс, затверджений Міністерством освіти України від 19 січня 1994 року №13² пе-

редбачає, що таке утворення є добровільним об'єднанням державних, недержавних навчально-виховних закладів, заснованих на різних формах власності, що зберігають свою юридичну і фінансову самостійність.

Навчально-науково-виробничі комплекси створюється наказом міністерства (відомства), у підпорядкуванні якого знаходяться навчально-виховні заклади, або спільним наказом міністерств (відомств) у разі їх підпорядкування різним органам управління та установчого договору, що визначає особливості правосуб'єктності в частині виконання науково-дослідних робіт, положення про комплекс.

Як зазначалося в спеціальній юридичній літературі такий комплекс є об'єднанням вищого рівня інтеграції, до складу якого можуть належати навчально-наукові, наукові та науково-навчальні заклади, не нижче III рівня акредитації, виробничі структури, які забезпечують відповідний навчальний процес, виконання науково-дослідних робіт і використання їх результатів у виробництві, що дає можливість досягати на базі наукових досліджень високоякісних результатів — утворювати конкурентоспроможну на ринку продукцію³.

Комплекс згідно вказаного Положення забезпечує координацію спільної діяльності його учасників в сфері освіти, впровадження ступеневої підготовки фахівців за сідшими навчальними планами та програмами, ефективне використання науково-педагогічних кадрів, навчально-наукової та соціальної інфраструктури, спільне проведення науково-дослідних робіт, апробацію та використання результатів наукових досліджень, підготовку науковців та ін.

Вищевикладене дозволяє говорити про те, що правосуб'єктними особами на виконання науково-дослідних робіт можуть виступати як безпосередньо вказаний комплекс, так і окремо учасники комплексу щодо виконання окремих етапів науково-дослідних робіт або певних розділів дослідження.

Практика здійснення науково-дослідних робіт у правничій сфері обумовила появу організаційно-правових форм їх виконання та створення відповідних спеціалізованих науково-дослідних центрів.

Скажімо, відповідно до Положення про міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, затвердженого Указом Президента України від 26 лютого 2007 року № 144⁴ останній є робочим органом при Раді національної безпеки і оборони України⁵, який опрацьовує питання боротьби з організованою злочинністю, що мають міжгалузевий характер, забезпечує науково-аналітичне та прогностичне супроводження цієї Ради, розробляє науково обґрунтовані пропозиції, методичні рекомендації з означених питань, аналізує зарубіжний досвід боротьби з організованою злочинністю з метою застосування його в Україні.

На виконання завдань своєї діяльності Центр бере участь у розробленні проєктів концепцій, комплексних загальнодержавних програм, нормативно-правових актів, пропозицій та прагматичних рекомендацій щодо тактики бороть-

¹ Андрейцев В.І. Наукові та науково-правничі школи: стан та проблеми правового регулювання. — К., — Знання, — 2009. — С.248.

² Офіційний вісник України, — 2007. — №15. — Ст.561.

³ У подальшому скорочено — РНБО.

¹ Зібрання постанов Уряду України. — 1996. — N 17. — Ст.483.

² Збірник законодавства та нормативних актів про освіту. — Вип.2. — К., 1994. — С.70-77.

біз з організованою злочинністю, здійснює прогнозування рівня злочинності, підготовку проєктів актів законодавства з питань боротьби з організованою злочинністю, рішень РНБО, формує та веде інформаційно-аналітичну базу даних щодо негативних процесів у зазначеній сфері, забезпечує її постійне поповнення, готує відповідні аналітичні матеріали, доводить пропозиції щодо критеріїв оцінки кримінальної ситуації в Україні, тощо.

Очевидно, що Міжвідомчий науково-дослідний Центр з проблем боротьби з організаційною злочинністю є спеціальним суб'єктом виконання специфічних науково-дослідних робіт, пов'язаних із дослідженням проблем боротьби з організованою злочинністю в Україні.

Фінансування діяльності Міжвідомчого науково-дослідного Центру здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Значний вплив на формування суб'єктного складу виконавців науково-дослідних робіт справила Закон України про інноваційну діяльність від 4 липня 20002 року¹, який передбачив повітряно організаційно-правову форму інноваційних підприємств, зокрема інноваційних центрів, технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо, суб'єктів інноваційної інфраструктури, тобто сукупності підприємств, установ, організацій, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що здійснюють інноваційну діяльність, що спрямована на використання комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг, отримання інноваційного продукту, тобто результату науково-дослідної розробки та інноваційної продукції.

Саме інноваційні структури сприяють забезпеченню взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності.

Інноваційні підприємства отримують статус юридичної особи, що надає йому право на пільги, визначені вищезазначеним законом, зокрема в частині оподаткування прискореної амортизації основних фондів групи три, сплати земельного податку, митного регулювання, фінансової підтримки інноваційної (державної або комунальної) фінансово-кредитної установи.

Особливості окремих інноваційних структур, передбачено спеціальним Законом України про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків від 12 січня 2006 року².

Визначено зокрема, що технологічний парк (технопарк) це юридична особа, або група юридичних осіб (учасників технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проєктів з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної продукції на світовому ринку.

Учасниками технологічного парку вважаються юридичні особи як суб'єкти науки, науково-технічної, що уклали між собою договір про спільну діяльність.

Суб'єктом виконання науково-дослідних робіт може виступати також спільне підприємство, що створене для виконання проєктів технологічного парку,

1 Офіційний вісник України. — 2002. — №31. — Ст.1447.

2 Урядовий кур'єр. — 2006. — 9 лютого. — №27. — С.20.

одним із засновників якого є технологічний парк або учасник технологічного парку, а іншими суб'єктами є— резиденти чи нерезиденти, сумарний внесок яких до статутного фонду становить суму в національній валюті, еквівалентну не менше 50 тис. доларів США.

Обов'язковим атрибутом інноваційної діяльності технопарку є проєкт технологічного парку, що включає комплект документів який включає:

а) опис взаємозв'язаних заходів; б) визначає його учасників та спільні підприємства, як виконавців проєкту; в) співвиконавців і виробників продукції щодо проведення наукових досліджень технічного, технологічного, конструкторського проєктування; г) випуску дослідних партій та промислового виробництва інноваційної продукції; д) фінансового, кадрового, маркетингового, комерційного забезпечення виробничого впровадження нових товарів і надання послуг; е) проїшов у встановленому порядку експертизу; ж) внесення до державного реєстру, що ведеться МОН України.

Спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків передбачає такий правовий порядок, який спрямований на надання державної підтримки щодо стимулювання технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств у процесі реалізації проєктів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

Технологічні парки підлягають обов'язковій державній реєстрації у МОН України, у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України. Порядок державної реєстрації технологічних парків, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 29 листопада 2006 р. №1657¹.

Новітнім кроком у розширенні кола юридичних осіб як виконавців науково-дослідних робіт стало прийняття Закону України про наукові парки від 25 червня 2009 року², яким їх визнано, в якості юридичної особи, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проєктів наукового парку.

Отже засновниками наукового парку виступають ВНЗ IV рівня акредитації та/або наукова установа, інші юридичні особи, що уклали засновницький договір про створення наукового парку.

Науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у ВНЗ та/або науковій установі для ефективного і раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази щодо комерціалізації результатів наукових досліджень, їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Рішення про створення наукового парку приймається його засновниками за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Науковий парк набуває статусу юридичної особи з дня державної реєстрації.

1 Урядовий кур'єр. — 2006. — 13 грудня. №235.

2 Голос України. — 2009. — 12 серпня.

Пріоритетними напрямами діяльності наукового парку є економічно і соціально зумовлені наукові, науково-технічні та інноваційні напрями діяльності, що відповідають меті його створення, галузевого профілю та/або спеціалізації ВНЗ, наукової установи, які є його базовими організаційно-правовими структурами щодо виконання науково-дослідних робіт.

Варто зазначити, що ще до прийняття зазначеного закону юридичні засади створення і функціонування наукового парку були прийняті спеціальні закони про конкретні наукові парки. Наприклад Закон України про науковий парк «Київська політехніка» від 22 грудня 2006 року¹.

Цим законом науковий парк визначається як договірне об'єднання суб'єктів господарювання, що створене з метою організації, координації і контролю процесу виконання проєктів наукового парку.

На науковий парк покладається координація наукової, інноваційної, виробничої та комерційної діяльності засновників і партнерів, сприяння

залученню іноземних інвестицій, залучення науковців та інших суб'єктів науково-освітньої сфери до виконання проєктів наукового парку, підготовка, переїдготовка і підвищення кваліфікації фахівців, необхідних для реалізації зазначених проєктів та ін.

Викладене вище дозволяє сформулювати певні висновки та пропозиції щодо правосуб'єктності юридичних осіб, як виконавців науково-дослідних робіт:

По-перше, доцільно виділити декілька груп правосуб'єктних юридичних осіб, які мають право виступати виконавцями науково-дослідних робіт, що виконуються за рахунок коштів Державного бюджету України та його складових, а також ініціативних фундаментальних і прикладних наукових досліджень:

а) державні наукові установи у формі НАН України, Національна академія правових наук України, Українська академія аграрних наук, Академія медичних наук України, Академія педагогічних наук України, Академія мистецтв України, Академія екологічних наук України, їх регіональні наукові центри та науково-дослідні інститути;

б) вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації з організаційно-правовою формою університетів (класичних-поліпрофільних або моно-профільних зі статусом національних та самоврядних (автономних) дослідницьких), академій та інститутів (комплексів) — науково-дослідних, навчально-наукових, навчально-науково-виробничих центрів та їх окремі учасники, як юридичні особи, засновані на державній, комунальній та приватній формі власності;

в) спеціалізовані науково-дослідні центри, що забезпечують здійснення відповідних наукових досліджень і розробок з метою науково-методичного забезпечення діяльності державних органів (правоохоронних, правозахисних тощо);

г) інноваційні підприємства, установи, організації з організаційно-правовою формою інноваційних структур — інноваційних центрів, технологічних парків (технопарків), технополісів, інноваційних бізнес — інкубаторів, інших суб'єктів інноваційної інфраструктури;

д) наукові парки як договірно-правові об'єднання ВНЗ та/або наукових установ з метою акумуляції та використання внесків для розвитку науково-

технічної та інноваційної діяльності, комерціалізації результатів наукових досліджень, створення конкурентоспроможної інноваційної продукції на вітчизняному та світовому ринках.

По-друге, окрему групу виконавців науково-дослідних робіт складають громадські наукові організації з різними організаційно-правовими формами (академії, асоціації, спілки тощо) як об'єднання вчених для цілеспрямованого розвитку відповідних напрямів науки, здійснення науково-дослідної роботи, обміну досвідом, правовий статус яких визначається статутами та положеннями та які виконують науково-дослідні роботи на підставі договорів за результатами конкурсів, тендерних закупівель науково-дослідних робіт.

Аналіз законодавства та практики застосування в цій сфері обумовлює доцільність удосконалення правосуб'єктності вказаних виконавців науково-дослідних робіт, визначення їх правового статусу за характером науково-дослідної діяльності, статутного урегулювання та створення надійних юридичних засад участі у конкретних відборах на проведення якісних і результативних науково-дослідних робіт, заснованих на творчій, інтелектуальній діяльності.

По-третє, наміри потреба в законодавчому визначенні конкретного переліку юридичних осіб, як виконавців науково-дослідних робіт та їх відповідного уточнення в ст.892 ЦК України, а також закріплення положення про те, що ними можуть бути лише делеговані суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності за умови, що це передбачається їх установчими документами.

Андрейцев В.В. Проблемы правосубъектности юридических лиц как исполнителей научно-исследовательских работ. — Статья.

Раскрыты проблемы правосубъектности юридических лиц как исполнителей научно-исследовательских работ. Проанализированы научные положения относительно юридических лиц как исполнителей научных исследований. Выделены неразрешенные до сих пор проблемы правосубъектности юридических лиц как исполнителей указанных работ. Сделаны выводы относительно усовершенствования механизма гражданско-договорного правового регулирования на выполнение научно-исследовательских работ.

Ключевые слова: Научно-исследовательские работы, юридические лица, научный результат, объекты интеллектуальной собственности, статут, академия.

Andreitsev V.V. The Problems of Juridical Persons Legal Subjectivity as Doers of Scientific and Research Works. — Article.

Considered the problems of juridical persons legal subjectivity as doers of scientific and research works. An analysis of scientific positions of the problems of juridical persons legal subjectivity as doers of scientific and research works. Highlighted the still unresolved problems of juridical persons legal subjectivity as doers of these works. Draw conclusions on improving the mechanism of contractual civil-legal regulation to fulfillment scientific research works.

Keywords: Scientific and research works, juridical persons, legal subjectivity, scientific result, the objects of intellectual property, the statute, the academy.

¹ Голос України. — 2007. — 23 січня.